

ULUSLARARASI BEŞERİ VE SOSYAL BİLİMLER İNCELEME DERGİSİ (UBSBİD)

INTERNATIONAL HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCE REVIEW (IHSSR)

Volume: 3 Issue: 1 Year: 2019

ALEV ALATLI'YA GÖRE DOĞU VE BATI TOPLUMLARINDA İNSANIN KONUMLANDIRILIŞI

Sevde IŞIK BİLEN*

MAKALE BİLGİSİ

Makale Tarihi: 25.03.19
Başvuru: 25.03.19
Revizyon : 29.04.19
Kabul : 02.05.19
Orcid Numarası: 0000-0002-1696-0685
Anahtar Kelimeler: Alev Alatl, Doğu, Batı, İnsan

ÖZ

19. Yüzyıldan itibaren Batılılaşma sürecinde Türkiye'de ve diğer Batı dışı toplumlarda köklü değişimler yaşanmaya başlamıştır. Bu değişimlerin en büyük nedeni bilim ve teknik bakımdan gelişmiş olan Batı'ya benzeme gayretidir. Alatl bu süreçte yaşanan problemlerin tüm farklılıklarına rağmen Batı dışındaki toplumların, Batı'ya benzeme çabalarından kaynaklandığını düşünmektedir. Ancak Batı bilim ve medeniyetinin tek çözüm yolu olarak algılandığı bu dönemde, Batının kültürel yapı farklılığından dolayı Doğu toplumlarına kalıcı bir çözüm sunabilmesi mümkün görülmemektedir. Çünkü Batı'daki tüm gelişmeler insanın dünyadaki konumu ve değeri ile ilgili temel bazı varsayımlara dayanır ve bu varsayımlar Doğu toplumları için kabul edilebilir nitelikte değildir. Bu nedenle Doğu insanının ve toplumlarının kendi özüne dönmeleri gerekliliğinin altını çizen Alatl, bu özün din kavramından uzakta aranmayacağına vurgu yapmaktadır. Makalede bu perspektiften Alatl'nın insan kavramına yüklediği değer ve konum ile ilgili fikirlerine yer verilmektedir.

HUMAN POSITIONING IN EASTERN AND WESTERN SOCIETIES ACCORDING TO ALATLI

ARTICLE INFO

Article History:
Received: 25.03.19
Revised : 29.04.19
Accepted : 02.05.19
Orcid Number: 0000-0002-1696-0685
Keywords: Alev Alatl, East, West, Human

ABSTRACT

Beginning from the 19th century, Turkey and other non-Western societies began to experience radical changes in the Westernization process. The most important reason for these changes was the effort to resemble to the technically and scientifically developed West. Alatl thinks that the problems experienced in this process were a result of the effort of non-Western societies to resemble to the West regardless of the differences between them. In this period, although the Western science and civilization were perceived as the only solution, due to the differences in cultural structure, it was not possible for the West to offer a permanent solution to the problems of the Eastern societies. All the developments in the West are based on some basic assumptions about the position and value of man in the World and these assumptions are not acceptable for the Eastern societies. For this reason, Alatl underlines the need for Eastern people and societies to return to their own essence. And this essence is not far from religion. This article evaluates Alatl's idea of human concept and the value and position she assigns to it.

* Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, YL öğrencisi, isevde@gmail.com, 05356073593, Sakarya/TÜRKİYE

GİRİŞ

Alev Alatlı, uzun yıllar Batılı eğitim sisteminin etkisinde kalmıştır. Lisans eğitiminde Ekonomi Bilimi ile ilgilendikten sonra bu alanın fazla numaralandırılmış olduğunu düşünen Alatlı, master eğitimi sırasında ilahiyat ve felsefe alanlarıyla tanışmış sonra çalışmalarını bu alanlarda yoğunlaştırmıştır. Alatlı her ne kadar düşünce dünyasını en iyi lanse ettiğini düşündüğü roman türünde fazlaca eser vermişse de, onu yalnızca edebiyatçı olarak nitelendirmek yeterli olmayacaktır. Onun araştırmacı ruhu bir çok bilim dalı ile uğraşmasını sağlamıştır. Lisans eğitimi sırasında bilimler arası köprü kurma becerisi edinen Alatlı, eserlerinde bu becerisini ortaya koymaktadır. Roman türünü insanı ve toplumu en iyi analiz eden tür olması nedeniyle tercih eden Alatlı, kendi dönemine ışık tutacak eserler vermeyi bir sorumluluk addetmiştir. Alatlı'nın eserleri ile ilgili sosyoloji ve edebiyat alanlarında çalışmalar yapılmıştır. Özellikle modernleşme ve sonrasında yaşanan sorunlar üzerine eğilen Alatlı, kendi toplumu adına üzerinde büyük bir sorumluluk hissetmektedir. Batı zihin dünyasını anlama çabası yanında Doğu Dinleri ve Felsefesine de ilgi duyan Alatlı kendisini Doğu'ya yakın bulmaktadır. Alatlı, araştırmalarını yalnızca İslam Dini ile sınırlı tutmamış, Hint, Çin ve Asya dinleri hakkında da yeterli araştırmaları yapmıştır. Alatlı, Doğu ve Batı'nın zihinsel haritalarının birbiriyle tamamen uyumsuz olduğu kanaatinde. Din ve gelenek bağlamında toplum yapılarının birbiri ile örtüşmeyen tarafları ağır basmaktadır. Bu sebeple dünyanın büyük gücü olarak algılanan Batı'nın teknoloji dışında geçerli bir üstünlüğü olamayacağını düşünür. Alatlı'ya göre Doğu, Batı'nın tam zıttı öğeler içeren bir kavramdır. Toplum meselelerine çözüm ararken Batı'dan medet ummak boş bir çaba olacaktır. Çünkü Batı, insanı ve toplumu anlama konusunda yetersizdir. Alatlı, felsefesi, inançları, gelenekleri bakımından Doğu'yu gelecek için bir çözüm olarak görebilmektedir. Eksik olan şeyin, Doğu toplumlarının kendi özlerine dönüş çabaları olduğunu düşünmektedir.

1. YABANCILAŞMA

Alev Alatlı, Batı'nın insanı kendisine ve toplumuna yabancılaştırması üzerinde fazlasıyla durmaktadır. Kişinin tabiatına uygun olmayan bir hayat yaşıyor olmasını da Batı'daki mutsuzluğun ve tatminsizliğin asıl sebebi olarak görmektedir. "Yabancılaşma felsefi anlamda; genellikle insanın kendine, aslına, fıtratına sırt dönmesi, ondan uzaklaşması anlamında kullanılmaktadır. Yabancılaşma kavramı hangi anlamda kullanılırsa kullanılsın daima kopma, sırt dönme, sürgün, anlamsızlık gibi derin bir yarılmayı göstermektedir." (Ünalı, 2011: 5) Karl Marx'a göre yabancılaşma "Kişinin kendi eyleminin kendisine el olan, kendisinden "gayri" olan bir güç, kendisi tarafından yönlendirileceği yerde ona tepeden bakan ve karşı olan bir güç haline geldiği durum"dur. (Alatlı, 2007: 121) Alatlı'ya göre ise insanın kendisini yabancı gibi görmesidir. Bu durumda kişi kendisi ile arasında bir mesafe olduğunun farkına varamaz. Davranışlarını kendisi dışında bir güç yönetir ama buna engel olamaz. Aynı zamanda eylemlerini de niye yaptığının bilincinde değildir. (Alatlı, 2016a: 435) Alatlı, kişinin davranışlarının kendisinden uzak, kendisini yönetir duruma gelmesi durumunu putperestlik inancına benzetir. Putperestlikte de kişi kendi eli ile bir şey inşa eder, sonar ona kutsal bir anlam yükler. Bir süre sonra kendi yaptığı ürün bir güce dönüşür ve kendisini yönetmeye başlar. Bu durum, kişinin kendi eylemine yabancılaşmasının göstergesidir. (Alatlı, 2016a: 436)

Alatlı İslamiyet'te insanın yabancılaşmasının Furkan Suresi 43. ayette ve Casiye Suresi 23. ayetteki 'kendi istek ve tutkularını ilah edinmek' tanımıyla ortaya konulduğundan söz etmektedir. (Alatlı, 2016a: 436) Kişi istek ve arzularını karşı konulamaz bir şekilde tatmin etme yoluna gider. Bu da insanın bu uğurda yapamayacağı şeyin olmayacağını gösterir. Kişinin nefsi arzularının boyunduruğu altına girmesi onu aslında özgür olan tabiatından uzaklaştıracaktır. Alatlı'ya göre insan yaratılışı itibariyle değerli olan, farklı yeteneklerle donatılmış, hayatta etkin rol oynaması ve etrafına faydalı olması için sorumluluğu olan bir varlıktır. Ancak yabancılaşan insan başkalaşmış ve bu tanımdan uzaklaşmıştır. "Put bir kere inşa edilmeye görsün, arkadaşım! İnsan, hem kendisini, hem de başkalarını 'nesnelere' algıladığı gibi algılamaya başlar. Kendisi, kendisinden bağımsız olan bir şeydir sanki. İnsansal zenginliği ile, sonsuz

yetenekleri ile teması kesilmiştir. Dünyanın sahibi olduğunu, dünyanın ondan sorulduğunu unutmuştur. Ne kendisini ne de çevresini toparlayabilir. (Alatlı, 2016a: 437) Alatlı, kişinin arzularına tapıyor hale gelmesi patolojisinin insana sahip olduğu değeri unutturduğunu belirtmektedir. İslamiyet'te kişinin kendisine ve dünyada olup biten her şeye karşı bir sorumluluğu vardır. Bu sorumluluk bilinciyle yaşayan kişi kendine yabancılaşamaz. Aynı zamanda kendi yeteneklerini, donanımlarını keşfetmesi gerekir. Ancak yabancılaşma kişiyi kendisinden uzak bir alana taşır.

2. BATI TOPLUMLARINDA İNSAN

Alatlı Batılı dünya görüşünün sebep olduğu problemlerin temelinde, insanın konumlandırılması meselesi olduğunu düşünmektedir. Batı'daki her gelişme aslında insana dair temel bazı varsayımlara dayanır. Bu varsayımların başında da insanın dünyaya istek ve arzularını tatmin etmek için gelmiş olduğu düşüncesi gelmektedir. Batı'da bu varsayım 'homo economicus' olarak tanımlanır. İnsanın aslen arzular ve tüketen bir varlık olarak kabul edilmesi, Batı'da bu isteklerin karşılanabilmesine olanak sağlayan fikir akımları ve bilimsel gelişmelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Amaç, nasıl daha fazlasına sahip olunabileceği ve tüketilebileceği konusudur. "‘Ekonomi’ bilimi insanoğlunun maddi çıkarına nasıl uygun geliyorsa öyle hareket ediyor olmasını bir veri olarak kabul eder; bu çıkarıcı ve açgözlü yaratığa, yani homo economicusa, tüketim kavgasında nasıl başarılı olabileceğini göstermeyi hedefler." (Alatlı, 2016a: 313) Alatlı homo economicus görüşünün Hristiyanlığın bir uzantısı olduğunu düşünmektedir. Hristiyanlıkta insan asli günahı sebebiyle dünyaya günahkar olarak gelmiştir. Ortaçağ boyunca insan bedeni aşağılanmış ruhu yüceltilmiştir. Ancak Aydınlanma ile beraber beden de önemsenmeye başlanmıştır hatta bedenin istekleri yüceltmeye başlanmıştır. Ve bununla beraber önemsenen bedenin arzu ve isteklerini doyurmanın yolları aranmıştır. "Madem ki homo economicusuz, öyleyse homo economicus olduğumuzu kabul edip sonsuz isteklerimizi nasıl tatmin edebiliriz araştırılmı meselesi haline gelmiştir." (Alatlı, 2016a: 331) Alatlı, Batı'da bireyin yalnızca kendi öz çıkarları için yaşamasını insanın fitratına uygun bulmamaktadır. Böyle bir toplumda kişilerin arasında menfaate dayalı ilişkiler kurulur. Kimse fedakarlık yapmak istemez, duygulara dayalı değil arzulara dayalı ilişkiler kurulur. (Alatlı, 2013a: 62-63) Bu sebeple derin ilişkiler kurulmaz, ilişkiler hep yüzeyseldir. Kimse daha fazlasını vermek, paylaşmak, empati yapmak istemez. Alatlı'ya göre bu davranış biçimi insan tabiatına uygun değildir ve mutsuzluk yaratır.

Alatlı Batı dünyasının kabul ettiği bu insan tanımının Batı dışı toplumlarda görülmediğini düşünmektedir. Bu sebeple Amerikalı antropolog Borneo'nun yaptığı bir çalışmadan söz etmektedir. Bu çalışmaya göre ilkel toplumlarda homo economicus tanımına uyan bir davranış biçimi görülmemektedir. Hatta insanların ellerindekilerini başkalarıyla paylaşma eğiliminde olduklarını, önce karşılarındakini düşündüklerini belirtmiştir. (Alatlı, 2016a: 315) Alatlı Batı'da kimseden "Allah'ın ya da toplumun rızası için yasal haklarından feragat etmesinin ya da özveride bulunmasının istenemeyeceğini" belirtir. (Alatlı, 2013c: 35-36) Kişi eğer kendi isteğiyle yasal haklarından vazgeçiyorsa bu mantıksız görülür. Kimse kendi isteğiyle fedakarlık yapmaz. (Alatlı, 2008: 203) Diğer toplumların kendisi gibi olduğunu varsayma eğilimi aynı zamanda diğer toplumların kendisi gibi yaşaması zorunluluğu gibi bir algıyı da beraberinde getirmektedir. Bu düşünceye göre Batı, kendisi gibi yaşamayan toplumları geri kalmış olarak kabul etmiş, ve her toplumun kendisi gibi bir ilericiliğe sahip olması gerektiğini kabul etmiştir. Alatlı, toplumların coğrafyalarına, kültür ve medeniyetlerine bakılmaksızın aynı doğrultuda bir tüketim kültürü içinde yaşmaları gerekliliğini sorgular. Her toplumun kendine has ihtiyaçları ve alışkanlıkları vardır. Ancak Batı toplumu herkesin aynı şeyi yapıyor, aynı kıyafeti giyiniyor, aynı yemeği yiyor olmasını temel gereklilik olarak kabul eder. "Bugün, elinde çelimsiz bir ok ve yaydan başka bir şeyi olmayan bir Avustralya yerlisine baktığımızda, onun çaresizliği karşısında belirli bir üstünlük duygusuna kapılır, onu aşağılar, ve hatta kınarız, öyle değil mi? Peki, neden? Nedir bu duygularımızın kaynağı? Söyleyeyim; çünkü, çıplak vahşiye bir takım burjuva istemleri yakıştırır, bu istemlerini elindeki okla karşılayamayacağını bildiğimiz için küçümseriz. Oysa, kaynakların ya da teknik araçların yetersizliği eşyalara özgü bir nitelik değil, amaçlarla araçlar arasındaki bağlantıdır. Yani ok ve yay, adamın isteklerini karşılıyorsa ortada acınacak, hele de kınanacak bir durum yok demektir." (Alatlı, 2016a: 317-318) Alatlı Batı'nın ihtiyaç kabul

ettiklerini başka toplumlar ve insanlar için de bir zorundalık haline dönüştürmesini sadistçe bulur. Örneğin tüketim miktarı ve fert başına düşen milli gelir hesaplamalarının tüm dünyada gelişmişlik düzeyi olarak algılatılmasının haksızlık olduğunu düşünür. “Eğer medeniyet seviyesi eşittir tüketim miktarı diye bellemişseniz, homo economicus olmadan medeni olamayacaksınız demektir... Milli gelir hesapları, bunların ‘medeniyet’ ölçü birimi gibi kullanılması Batı’nın, yani medeniyet eşittir tüketim diyenlerin icatlarıdır.” (Alatlı, 2016a: 319-320) Alatlı, değer yargılarının ve kıstasların evrenselleşmesine karşıdır.

Alatlı, Batı’nın işleyen düzenini Büyük Makine olarak tanımlar. Ve insan Batı’da Büyük Makine’nin işlemlerini sağlayan herhangi bir parçadan farksızdır. Belirli bir amaç için çalışan bu makinenin teklememesi için herkesin belirtilen düzene ayak uydurarak yaşamını sürdürmeye devam etmesi gerekir. Sistemin insane hizmet etmesi gerekirken, insan bu durumda sisteme hizmet eder. Toplum dışında itilmek istemeyen insan bu çarka uyum sağlamak zorundadır. (Alatlı, 2013b: 185) Bu durum Alatlı’ya göre insanın herhangi bir nesneye dönüşmesine, ‘şey’leşmesine neden olmaktadır. Kişi ancak bu sistemin içinde varolabileceğine inanır. Ve eğer Büyük Makine’nin güdümünde kalmazsa bir hayatı olmayacağına inanmıştır. Kişi bu şekilde artık bağımsız hareket edemez olur. Davranışları kalıplaştırılmıştır. Eğer farklı düşünür ve davranırsa toplumun dışına itileceğine inanır ve sistemin dışında kalmak istemeyeceği için de ‘şey’leşmeye devam eder. (Alatlı, 2016a: 451) Bu gelişme Sanayi toplumunda ön plana çıkan bir durumdur. İnsan, kendisi dahil emeği ile birlikte artık sadece bir üründür, daha fazlası değil. (Özdem, 2015: 21)

3. DOĞU TOPLUMLARINDA İNSAN

“Netice itibarıyla ben Batılı yetiştim; bütün değerlerim oradan geldi. Ancak bütün bunların içerisinde bir nokta var. O önemli noktada Türkiye’yi keşfetmek zorundasınız. Türkiye’yi keşfetmek, başkalarının kalıplarıyla mümkün değil. Peki, döndüğünüz zaman ne yapacaksınız? Ülkeyi anlamanın en önemli unsuru, tabi ki dini unsur... Din eğitimi görmedim, ailemde yoktu... Okulda da hiç görmedim ve ondan sonraki hayatımda ise toptan koştum, Türkiye’ye geri döndüğüm zaman ‘nedir?’ diye bakmak ihtiyacı var... Açıkçası, beni hiç tatmin etmeyen bilgi kırıntıları ortaya çıktı” (Karaca, 2006: 41-42).”

Alev Alatlı aldığı yoğun Batı eğitimi sonrası bir şeylerin tamamlanmadığını farketmiş ve arayışlarını Doğu’ya yönelerek sürdürmüştür. Ekonomi lisansı süresince dersler aldığı Prof. Dr. Fuat Çobanoğlu sayesinde Uygarlık Tarihi, İlahiyat ve Kimya gibi çeşitli alanları bir arada düşünebilme becerisi edinmiştir. (Yivli, 2013: 15) Dini ilimlerle ilgilenmeye başlamasıyla beraber o zamana kadar bildiklerini başka bir bakışla tekrar yorumlama şansı yakalamıştır. Alatlı, Doğu toplumlarını farklılıklara açık, kendilerine yabancılaşmamış, sezgileri ön planda tutan, yaşamla barışık toplumlar olarak değerlendirmiştir. (Aslan, 2013: 46) Bu tanımlarla dayanarak Alatlı Batı’nın yıkıcı ve yok edici insan tanımının karşısında Doğu’da insana hayat bahşeden bir yapı olduğunu düşünmektedir. Doğu felsefesinde insanı tam ve bütün kabul eden bir algı vardır. Onu tüm yönleriyle varolmaya teşvik eden, yok saymayan ve kendisini gerçekleştirmesi için yaşam gayesi belirleyen Doğu felsefesi Alatlı’ya daha yakın gelmektedir. Batı’nın kendi heva ve hevesleri için yakıp yıkan insan tanımını Doğu felsefesi karşısında işlevsiz ve aciz bulmaktadır. (Alatlı 2016b: 30)

Alatlı, insana bu dünyada anlam bahşeden şeyin yaşam gayesi olduğunu düşünmektedir. Kişi bu dünyada niçin varolduğunu bilirse boşluğa düşmeyecektir. “İnsan Tanrı’ya kulluk etmek için yaratıldı. Kulluk görevini ihmal etmemek için yaratıldı. Hayatta kalmak için birtakım maddi şartlara ihtiyacı vardır, ancak ondan asıl istenen, yaşamını Tanrı’nın rızası için düzenlemektir.” Bu bilinçle yaşayan insan ve toplumların, Tanrı’nın rızasına uymayan davranışlardan uzak kalacağını, tek amacının kulluk olduğunu bilen insanın da Tanrı dışında kimsenin egemenliği altına girmeyeceğini düşünmektedir. Aynı zamanda yaşama yön veren doğru ve yanlış kategorilerinin de ilahi bir güç tarafından belirlenmiş olması da bireysel çıkarlar uğruna doğruların değiştirilmesine engel olacaktır. Bu da güçlü olanın genel geçer doğruları şekillendirmesinin önüne geçecektir. (Alatlı 2016b: 31) Bir Doğu Dini olan Konfüçyanizm’deki

“Tanrı her şeyi açıkça görür ve bütün işlerde insanlarla beraberdir.” prensibi de insanın yapıp ettiklerinin Tanrı tarafından görüldüğünü, ve insanın bu inançla yaşadığını anlatır. (Diyanet, 2007: 389) Toplumsal kaosun oluşmasına mücadele etmeyen bu durum Doğu Dinlerinde varolan ilahi güçle irtibatla olma duygusu ile gerçekleşmektedir. “Dürüstlük, ilerleme, insancılık gibi değerler, Tanrı kavramı olmaksızın yaşamıyor.” diyen Alatl, eğer bu fikri doğrulayıcı bir hayat yaşanırsa Tanrı olmadan da her şeyin yolunda gidebileceğini düşünenlerin tezinin çürüyeceğini belirtir. Bir ilaha inanmaksızın mutlak iyiliğin gerçekleşmesi için hiçbir zorlayıcı sebep olmayacağını vurgulayan Alatl, bu koşulların ancak ilahi güce inançla şekillendirilebileceğini belirtir. (Alatl 2016b: 329) Alatl, Doğu Dinlerinde insanın dünyaya bir gaye ile gelmesinin hem insanı hem toplumu ayakta tutan bir inanç olduğunu düşünmektedir. Alatl, Tolstoy’un hayatın ve ölümden sonrasının anlamını imanla bulduğunu belirtir. Bu duygu insanın yaşamını sürdürmesine ve yaşamına son vermemesine neden olduğunu belirten Tolstoy’un son, İman, insan hayatının anlamının bilgisi, insanoğlunun hayatına son vermemesine neden olur. (Alatl, 2014: 123) Sadece kendi bireysel ihtiyaçlarını önemseyen ve onları tatmin etmek için uğraşan insanın içindeki boşluğu dolduramayacağını düşünen Alatl, intihar vakalarının daha çok fiziki ihtiyaçları en çok tatmin edilen ülkelerde görüldüğünü, tatmin edilen arzu ve isteklerin insanın içindeki asıl boşluğu doldurmadığını vurgulamaktadır. “Batı medeniyeti, insanoğlunu salt fiziki gereksinimlerini karşılayarak yaşatabileceği yolundaki, özünde mekanik ve kaba inancını sürdürmeye devam ettiği için, şiddetten kurtulamıyoruz.” (Alatl, 2016a: 173)

Alatl’nın üzerinde durduğu bir diğer konu insanın değeri konusudur. Hristiyan dünya görüşünde insanın günahkar olarak dünyaya gelmesi meselesi ile İslamiyet’te insanın Allah’ın halifesi olarak yaratılması arasındaki fark iki dünyayı birbirinden tamamen koparır. İslamiyet’e göre insan bu evrenin yaratılma nedenidir. Ve bu bilgi insanı dünyada büyük bir sorumlulukla ayakta tutmaktadır. (Alatl, 2016a: 531) Alatl, Allah’ın halifesi olmasının insana bahsettiği değerini onu semavi varlıkların en yücesi konumuna taşıdığını belirtmektedir. (Alatl, 2016a: 170) Alatl, Batı’nın insana böyle bir değeri layık görmediğini düşünmektedir. (Alatl, 2016a: 172) Alatl, insanın yüce olan değerini alçaltan herhangi bir eyleme karşıdır. Örneğin gerçekleştirilen Body Worlds sergisinde insanın parçalarının bilim adına da olsa sergilenen bir nesne haline dönüştürülmesine şiddetle karşı olduğunu romanında belirtmiştir. Bu durum insanı eşrefi mahlukat olması kabulüne terstir. (Alatl, 2016e: 46) Alatl’ya göre yaratılan insan Batı’daki gibi günahkar ve ezik bir varlık değildir. Allah’ın kendi ruhundan üfleyerek yarattığı insan, doğduğunda tertemiz ve günahsızdır. (Kuranı Kerim, 32/9) Bu durumu hiçbir toplumda kötülük sever olmanın ululanamaması ile açıklar. Ne olursa olsun, başkasına zarar verme, hırsızlık, gasp vb. davranışlar içgüdüsel olarak kınanacaktır. Hiçbir insan doğuştan kötülüğe meyilli değildir. (Can, 2000: 92)

İnsan yaşamsever ve ümitli olma özelliği ile yaratılmıştır. Bu anlayış kişiye kendi yaşamında sevecen bir hal kazandırır. Kendisi ve çevresindekilerle ilgili kanaatleri olumludur, Kendisi ile ilgili ümitlidir ve yapılan hataların telafisi olduğunu bilir. Kimseye kendisini kabul ettirme derdinde değildir. Yalnızca Allah’a hesap vereceğini bilir. Aynı zamanda eğer bir hata yaparsa tevbe edebilir ve yeniden başlama şansı vardır. “İnsanoğlunun değişebilmesi, kişiliğini, hayata yeni bir bakış açısı geliştirerek ‘dönüştürmesi’ ile mümkün olabiliyor. İnsan hayatla, yaşamı destekleyen tutkularını harekete geçirerek, yeni bir hayatı kazanarak bütünleşebiliyor... Bu çabanın İslamiyet’teki karşılığı ‘cihat’ tır. Cihat, yani, bilim ve inançla, sözle, eylemle, malla canla, bütün gücünü kullanarak çamurdan yükselmeye bakmak.” Çamurdan yükselmek İslamiyet’te kişinin hayat boyu mücadelesini vermekle yükümlü olduğu çabadır. Kişi Allah’ın merhametine sığınarak ruhunu yüceltmeye çalışır. Manevi tarafını besler ve nefsinin kendisini aşağılara çekmesine mücadele etmez. (Alatl, 2016a: 181) Bu durumun Doğu Dinleri’nde de böyledir. Konfüçyanizm’de kişinin kendi ruhunu yüceltmesi için çaba sarfetmesi gerekmektedir. Kişi ruhunu yüceltmek istiyorsa bunun için çaba sarfetmelidir. Bunu ancak insanları severek, iyi ilişkiler sürdürerek gerçekleştirebilir. (Diyanet, 2007: 395)

Alatl’nın Doğu toplumlarında önem arzettiğini düşündüğü bir başka konu insanın tanımlanırken sadece madde tarafının değil mana tarafının da ortaya konulmasıdır. Hatta mana tarafının daha ağır bastığı bir felsefeden bahsetmektedir. İnsanın varlık aleminde yalnızca bedeninin ihtiyaçlarını karşılamak ve hayatta

kalmak için varolmadığını, asıl gayesinin manevi tarafını yüceltmek beslemek ve ruhunu yüceltmek olduğunu vurgular. İnsanı salt maddeden ibaret gören Batı karşısında Doğu'nun ruhu ön plana çıkaran tavrını benimser. İnsanın manevi donanımlarını, ahlaki tarafını, inanç boyutunu göz ardı eden Batı'nın bu yanlıştan dönmesi gerektiğini, çünkü bu şekilde toplumların çürümesine neden olacağını düşünmektedir. (Alatlı, 2013a: 443, 444) Alatlı, insanı oluşturanın bir bütün olduğunu, ve bu bütünü anlamaksızın insanı anlamış sayılmayacağımızı düşünmektedir. "İnsan ne Marksist sosyalistlerin iddia ettiği gibi yalnız maddeden ibarettir ne de öteki bazı kuruluşların ileri sürdüğü gibi sadece manevi hasletlerle donatılmıştır. Gerçekten insan, maddi ve manevi değerlerden meydana gelen terkibi bir bütündür (Alatlı, 2013a: 452)

Alatlı, Batı'nın her şeyi akılla açıklamaya çalışmasını, açıklayamadığı konuları reddetmesini anlaşılabilir bulur. Sadece bilimsel olarak ispatlanabilmiş olguların doğru Kabul edildiği bir kültür insanı anlamaya yetmeyecektir. Bunun karşısında Doğu felsefesinde yaşamın görünen ve görünmeyen yüzünü inanma eylemiyle kucaklamaktan bahseder. "Biz, dayanılmaz acıları, coşkulu sevinçleri, tehlikeleri, güvenli sığınakları, tez ve anti-tezleriyle bu anlaşılabilir ve büyüleyici yaşamın kendi beyin yapımızın ve kullanabildiğimiz yöntemlerin çok dışında bir sistem tarafından yönetildiğini biliriz." Bu şekilde insanın yaşamla uyum gösterebildiğini, cevabını bulamadığı sorularda Tanrı inancıyla bu durumun üstesinden gelebildiğini belirtir. Bu bağlamda bir Tanrı'ya inanmak ve Tanrı'nın yasalarını kabul etmek Doğu felsefesi için vazgeçilebilir bir durum değildir. (Alatlı 2016b: 438) Alatlı, kişinin manevi olana yönelerek problemlerine çözüm bulacağına inanır. "Günümüz Türkiye'sinin, kendi elleriyle yarattığı öldürücü koşullar ağından Kırklar'ın elleriyle kurtulabileceğine inanıyorum. Ve biliyorum ki inanmak demek, cesaret demektir." (Alatlı, 2013b: 189) İnanma duygusunun kişiyi daha ümitli bir hale getirdiğini düşünen Alatlı,

Alatlı'ya göre İslam Dini ve diğer Doğu dinleri kişilerin başkalarına zarar verecek eylemlerden kaçınmalarını emreder. İnsanın düşünen bir varlık olduğunu ve bu meleknin insanı hayvandan ayırdığını belirtir. Buna göre insan bir iş yapacakken iyi bir şey mi kötü bir şey mi olduğuna karar vererek hareket edebilir. (Alatlı, 2016e: 54) Bu mantıkla bireye veya topluma, ya da çevreye verilmiş herhangi bir zarar kaderci bir zihniyetle açıklanamaz. "Bir taraftan megamachine ideolojisi dayatır, öte yandan, zaten belirli bir kadere mahkum olduğunu söyleyen din kitapları. İzleyen kıyımdaki rolünü kavrayamayan insanoğlu, elleriyle yarattığı felaketi bilimsel kaderidir diye kabullenir. Bu çerçeve içinde oluşan sosyal 'bilim'lerin ve ideolojilerin tanımladığı insanoğlu da 'eli kolu bağlanmış' bir yaratıktır." Doğu toplumlarında kişinin kendi eylemlerinin sonucunu hesap ederek ve neticesinde de hesap vereceğini düşünerek yaşaması esastır. Yeryüzünde meydana gelen facialar deterministik bir bakış açısıyla açıklanamaz. Çevresinde olup biten olaylarda bir payı olup olmadığını sorgular. İnsan, irade edebildiği kadar insandır. Ve alatlı'ya göre özgür irade insanın en büyük zenginliğidir. "İslamiyet'in insanın özgür olduğunu, bağımsız olduğunu teslim etmiş olması çok önemli, bu anlayış, insana duyulan güven onu tensel ve ruhsal -maddi ve manevi- dayatmalara, Büyük Makine'ye karşı durmak üzere yüreklendirir!" Böyle bir insan dünyadaki her şeye karşı içinde bir sorumluluk hisseder. (Alatlı, 2016a: 170) Alatlı, kendi hayatı ve dünyanın gidişatından sorumlu olma duygusunu önemser. Bu insana büyük bir güç verir. İnsanın nesneleşmesinin önüne geçer. Aynı zamanda kendi eylemlerini hesap etmesi gerektiğini, sonuçlarına da katlanması gerektiğini bildiği için Hristiyan dünyasındaki günah çıkarma eylemi gibi bir başkasının onu affedebileceği duygusundan da uzaktır. Alatlı'ya göre somut insan 'Dünyadan ve kendisinden sorumlu olan insan, kendisini gerçekleştirebilmek, bilgiyi aktif olarak aramak, eylemlerinin ahlaki sorumluluğunu yüklenmek için özgür ve özerk, kendisinin efendisi olmak zorundadır.' (Alatlı, 2013b: 409, 410)

Alatlı, İslam Dini'nde yeryüzündeki her şeyi insane emanet verilmesi meselesini Batı'nın kullan ve tüket algısı karşısında değerli ve manidar bulur. Bu algıya göre kişi yaşam boyu hayatını idame ettirecek şeylere sahip olmak ister, ama asla onlara istediği gibi davranabileceğini düşünmez. Elinde sahip olduğu her şey iyi bir amaçla kullanılması gereken nimetlerdir. Har vurup Harman savuramaz, ya da başkalarının zarar göreceğini bilemediği bir şekilde kullanamaz. "Diyelim bir saksı çiçeğiniz var. Begonya.

Bu saksıyı iki şekilde algılayabilirsiniz. Bir; birlikte yaşadığınız bir başka canlı olarak ya da bir tüketim maddesi olarak. İkinci türlü bakıyorsanız, dalını, yaprağını kopartırken kılınızı kıpırdatmaz! Tüketir ve atarsınız!" Alatl, Batı'da mülkiyet esasının kişiye tam tasarruf hakkı verdiğini, insanların sahip oldukları şeyleri istedikleri gibi kullanma hakları olduğunu, ve bunun için kimseye hesap vermeyeceklerini belirtir. Kişi eğer içinde yaşadığı bölgede digger insanların ihtiyacı olan bir mala sahipse, bu mala zarar verdiğinde topluma karşı kendisini sorumlu hissetmez, aynı zamanda herkesin ihtiyacı olan bir mala yalnızca kendisi sahipse ve bunu paylaşmıyorsa kimse ona karışamaz. Ve bunu gönül rahatlığı ile yapar. (Alatl, 2016a: 324,325) Kişinin eylemlerini helal-haram terazisi ile ölçmesinin İslam geleneğine ait bir kavram olduğunu belirten Alatl, yapılacak işin kişiye ve topluma faydası ve zarar göz önünde bulundurulmaksızın yapılamayacağını düşünmektedir. "Mesela pertol şirketleri daha ucuz bir yeni enerji türünü satın alıp ortadan kaldırdıklarında, meğer ki ihlal ettikleri açık seçik bir yasa olsun, toplumun esenliğini düşünmemekle suçlanmazlar. Gıda imalatçıları raf ömürlerini uzatmak için ürünlerine muhtelif zehirler kattıklarında, meğer ki ambalajın üstünde belirtmesinler, insan sağlığı ile oynamakla suçlanmazlar. Satın almamak özgürlüğü diye bir hak vardır, isteyen alır, istemeyen almaz ama... ama her yasal hak helal değildir." (Alatl, 2013c: 37,38) Batı zihniyetinde eğer bilim adına bir adım atılması gerekiyorsa, etik değerler söz konusu değildir. Nükleer silah denemesi yapılacaksa sonuçları hesap edilmez. Herhangi bir gelişme daha fazla insanın zarar görmesine sebep olsa da gerçekleştirilir. (Alatl, 2016a: 167)

Alatl, Batı dünyasında insanların düzeyli, mesafesi, ve çıkara dayalı yüzeysel kurdukları ilişkilerin karşısında Doğu geleneğindeki birlikteliği önemser. "Gördüğüm şu oldu: Gaziler, Kırklar, türbeleri, aşevleri, hastaneleri, ibadethaneleri, silahları, savaşlarıyla kadın-erkek sıradan halkın günlük yaşam pratiğinin ayrılmaz parçalarıydılar. Birlikte yer, birlikte içer, birlikte üretir, birlikte söyler, birlikte dinler, birlikte söyleşirlerdi. Şairin dediği gibi, gerçekten de, yârin gül yanağından başka paylaşmadıkları yoktu" Böyle bir toplumda savaşa giden halkın kendi çocuklarıdır, yaşanan bir olayın tarafları halkın kendisidir. Tüm insanlar aynı anda hem acıyı hem sevinci paylaşırlar. Kimse kendini yaşananlardan soyutlayamaz. (Alatl, 2013b: 264) Alatl, Doğu geleneğinde azla yetinmenin, daha fazlasını hırs yapmamanın tarihte yaşanan olaylara sirayet ettiğini düşünmektedir. Bu mantıkla sömürgeciliğin Doğu'da değil Batı'da ortaya çıkan bir kavram olduğunu düşünmektedir. Daha fazlası için hırs yapmayan bir toplumun başkasının topraklarına göz dikmeyeceğini savunur. Bizim tarihimizde Haçlı seferleri gibi bir hareketin, sömürgeleştirme politikasının olmayışının nedenini homo economicus tanımına uymamamızla açıklar. (Alatl, 2016a: 316) Aynı zamanda insanları kendi amaçları uğruna köle olarak kullanma, aşağılama, özgürlüklerini ellerinden alma olgusu da yoktur. (Alatl, 2016a: 168)

DEĞERLENDİRME

Alev Alatl, Doğu ve Batı toplumlarında insanın konumunu ve değerini karşılaştırdığında birbiri ile tamamen uyumsuz bir resim görmektedir. Batı kültüründe arzularına ulaşmak ve dilediğince tüketmek amacıyla yaşayan insanın Doğu kültüründe paylaşmak ve fedakarlık yapma gayretinde olduğunu düşünmektedir. Tüm evrensel baskılara rağmen her toplumun kendine has ölçütlerle varolmasının insan tabiatına daha uygun olduğunu söyleyen Alatl, kültürün ve geleneğin insanı besleyen tarafının göz ardı edilemeyeceğini düşünmektedir. Doğu felsefesinde insanın dünyada bir yaşam gayesinin olmasının - Tanrı'nın rızası, nirvanaya ulaşmak, ruhunu yüceltmek vb.- insanı ayakta tutan ve tatmin eden bir olgu olduğunu belirtir. Bu durumun insanın boşluğa düşmesine engel olduğunu savunmaktadır. Aynı zamanda özellikle İslamiyet ile Hristiyanlık Dinini karşılaştırdığında insanın İslamiyet'te Allah'ın vekili olarak dünyaya gönderilmesinin Hristiyanlıkta günahkar olarak doğması fikri ile taban tabana zıt olduğunu düşünür. Bu durumun İslamiyet'te kişinin yaşam sever bir kişilik oluşturmaya sebep olur. Çünkü İslamiyet kişinin dünyaya tertemiz geldiğini, yaşam boyu yapacağı hatalardan da dönebileceğini söyler. Batı'da insanın kendisini hakim sistem içinde herhangi bir 'şey' gibi hissetmesine sebep olan baskılayıcı vey ok edici durum Doğu felsefesinde görülmez. Batı'da kalabalıklar içerisinde farkına varılmamış bir 'şey'dir insan. Doğu'da kişinin kendisine has çeşitliliği ortaya koyması, kendisini gerçekleştirme zenginlik sayılır. Hatta insanın asıl görevi ruh ve beden bütünlüğünü tamamlayarak

kendisinde varolan yetenekleri keşfetmek ve ortaya koymaktır. Batı toplumlarında insanın sadece bedensel ihtiyaçlarının tatmin edilme gayretinin Doğu'da karşılık bulmadığını düşünen Alatl, Doğu kültüründe insanın manevi ihtiyaçlarının göz ardı edilmesinin söz konusu olmadığını belirtir. Asya Dinlerinde ve İslamiyet'te insanın asıl gayesinin ahlaken daha yüce bir kişiliğe bürünmesi ve kendisini yüceltmesi olduğunu vurgulayan Alatl, Batı'nın insanın mana tarafını görmezden geldiğini vurgular. Aynı zamanda bilimsel açıklamalar dışında herhangi bir bilgiyi yok sayan Batı karşısında Doğu'nun sezgilere yer veren tavrı Alatl'ya öre daha anlamlıdır. İslamiyet'te ve diğer Doğu dinlerinde yaratılmış tüm canlılara karşı merhamet duygusuyla muamele edilmesi, başkalarına zarar verecek eylemlerden kaçınılması, ve eylemlerde doğru-yanlış, helal-haram gibi etik değerlerin olması Batı'nın kural tanımazlığı karşısında toplumu ayakta tutan önemli ilkelerdendir. Tüm bu tespitlerle beraber Alatl Batı'yı insanlığın geleceği için bir çözüm olarak görmez ve Doğu toplumlarının kendi özlerine dönerek gelecek için çözüm olabileceklerini ortaya koyar.

References – Kaynakça

- Alatlı, A. (2007). 'Hayır!' Diyebilmeli İnsan. İstanbul: Zaman Kitap.
- Alatlı, A. (2008). Gogol'ün İzinde 'Eyy Uhnem! Eyy Uhnem!', İstanbul: Everest Yayınları.
- Alatlı, A. (2013a). Or'da Kimse Var mı? 'Valla, Kurda Yedirdin Beni'. İstanbul: Everest Yayınları.
- Alatlı, A. (2013b). Or'da Kimse Var mı? 'O.K Musti Türkiye Tamamdır'. İstanbul: Everest Yayınları.
- Alatlı, A. (2013c). Gogol'ün İzinde 'Aydınlanma Değil, Merhamet!', İstanbul: Everest Yayınları.
- Alatlı, A. (2014). Gogol'ün İzinde 'Dünya Nöbeti', İstanbul: Everest Yayınları.
- Alatlı, A. (2016a). Or'da Kimse Var mı? 'Viva La Muerte! Yaşasın Ölüm'. İstanbul: Everest Yayınları.
- Alatlı, A. (2016b). Or'da Kimse Var mı? 'Nuke Türkiye'. İstanbul: Everest Yayınları.
- Alatlı, A. (2016c). Or'da Kimse Var mı? 'Beyaz Türkler Küstüler'. İstanbul: Everest Yayınları
- Aslan, Ç. (2013). Alev Alatlı'nın Fikirlerinin Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Malatya: Ünönü Üniversitesi SBE.
- Can, E. (2000). Zamansız Sözler. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Diyanet, (2007). Yaşayan Dünya Dinleri. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- Karaca, N. T. (2006). Edebiyatımızın Kadın Kalemleri. Ankara: Vadi Yayınları.
- Özdem, H. (2015). Alev Alatlı'nın Or'da Kimse Var mı? Roman Serisinde Yabancılaşma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi. Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi SBE
- Ünalı, H. (2011). Türk Romanı ve Yabancılaşma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi SBE
- Yivli, O. (2013). Alev Alatlı'nın Romancılığı. Ankara: MEB.